

Economic Impacts of The Croatia's 10 Years in The European Union

Jelev Raguž, Mirjana; Budimir, Verica; Princip, Lorena

Source / Izvornik: **International Conference Vallis Aurea, 2024, 122 - 137**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

<https://doi.org/10.62598/9thICVA.011>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:277:245667>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-28**

Repository / Repozitorij:

[FTRR Repository - Repository of Faculty Tourism and Rural Development Požega](#)

ECONOMIC IMPACTS OF THE CROATIA'S 10 YEARS IN THE EUROPEAN UNION

EKONOMSKI UČINCI ČLANSTVA REPUBLIKE HRVATSKE U EUROPSKOJ UNIJI

Jeleč Raguž, Mirjana, *Fakultet turizma i ruralnog razvoja u Požegi, Hrvatska, mjelecraguž@ftrr.hr*

Budimir, Verica, *Fakultet turizma i ruralnog razvoja u Požegi, Hrvatska, vbudimir@ftrr.hr*

Princip, Lorena, *Fakultet turizma i ruralnog razvoja u Požegi, Hrvatska, Student, lprincip@ftrr.hr*

Abstract: In 2023, Croatia celebrated its first ten years of membership in the European Union (EU). In that context the paper sets several goals: (1) To research the economic progress achieved by Croatia in its first ten years of membership according to the most important economic indicators; (2) To research the views of respondents on the impact of EU membership on selected economic indicators in Croatia and (3) To research if the views of respondents towards the Croatian EU membership have changed over time. For that purpose, primary and secondary research was conducted. The results of the secondary research indicate that Croatia has made limited economic progress. The convergence of Croatia towards the EU has been proven in GDP per capita terms, net income and employment rate, while it has not been proven in labour force participation rate, labour productivity and gross investment in fixed capital. The results of the primary research indicate that respondents are mostly satisfied with EU membership (52.1%), but also that they have not significantly changed their attitudes towards the EU with time. Furthermore, the respondents see the EU influence on selected economic indicators in Croatia more negative than positive, which is contrary to the expectations.

Keywords: Croatia, The European Union, Member State, Economic Effects, Influence of Membership, Perception of Citizens.

Sažetak: Hrvatska je 2023. godine proslavila svojih deset godina članstva u Europskoj uniji (EU). Jesu li se očekivanja od članstva ispunila, u ovom se radu nastojalo ispitati kroz postavljanje nekoliko ciljeva: (1) Istražiti kakav je napredak ostvarila Hrvatska (RH) prema najvažnijim ekonomskim pokazateljima; (2) Istražiti stavove ispitanika o utjecaju EU članstva na odabrane ekonomske pokazatelje u RH te (3) Istražiti jesu li se stavovi ispitanika prema hrvatskom EU članstvu s vremenom mijenjali. U tu je svrhu provedeno primarno istraživanje i pretraživanje sekundarnih baza podataka. Primarno istraživanje je provedeno uz pomoć online upitnika. Rezultati sekundarnog istraživanja ukazuju kako je Hrvatska ostvarila ograničen ekonomski napredak. Konvergencija RH prema EU-u je dokazana kod BDP-a per capita, neto dohotka i stope zaposlenosti, dok se kod stope participacije radne snage, produktivnosti rada te bruto investicija u fiksni kapital nije uspjela dokazati. Rezultati primarnog istraživanja ukazuju da su ispitanici većim dijelom zadovoljni s članstvom u EU-u (52,1 %), ali i da nisu značajnije promijenili stavove prema EU danas, u odnosu na 10 godina prije. Nadalje, utjecaj članstva na odabrane ekonomske pokazatelje vide više u negativnom, negoli u pozitivnom kontekstu, što je suprotno očekivanjima.

Ključne riječi: Republika Hrvatska, Europska unija, EU članstvo, ekonomska konvergencija, utjecaj članstva, percepcija građana.

1. Uvod

Hrvatska je formalno-pravno svoj put prema EU članstvu započela 2001. godine kada je potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), koji je stupio na snagu 2005. godine, nakon ratifikacije u Europskom parlamentu, Hrvatskom saboru i svim zemljama članicama. Nakon Sporazuma slijedilo je podnošenje službenog zahtjeva Hrvatske za prijem u punopravno članstvo (2003.), čime je započeo formalni proces primitka. O uspješnom približavanju RH EU-u posvjedočio je pozitivan *avis* (mišljenje) Europske komisije 2004. godine. Sljedeći korak na tom putu bilo je otvaranje pregovora s EU-om o pravnoj stečevini 2005. godine, što je ujedno i završni dio puta prema EU članstvu. Zatvaranje pregovora uslijedilo je 2011. godine kao i potpisivanje Ugovora o pristupanju. Nakon potpisivanja Ugovora, 21. veljače 2012. godine, održan je referendum na koji je izašlo 43,68 % glasača, od kojih je 66,27 % bilo za, a 33,13 % protiv ulaska RH u EU (Državno izborno povjerenstvo RH, 2024, url.). To je ujedno bio i posljednji korak na formalnom putu RH prema EU-u. RH je postala punopravni član EU-a 1. srpnja 2013. godine.

Istraživanja Eurobarometra neposredno prije hrvatskog EU članstva (European Commission, 2012) ukazuju da su ispitanici najvećim dijelom imali pozitivne stavove prema EU-u. Primjerice, 59 % ispitanika se slagalo ili totalno slagalo da hrvatska budućnost treba biti unutar EU-a te se dvije trećine (66 %) ispitanika složilo da će EU članstvo unaprijediti hrvatsku ekonomiju. Novija istraživanja Eurobarometra kontinuirano ispituju stavove građana diljem EU-a općenito o stavu prema EU-u (pozitivan, neutralan ili negativan) te o konkretnim EU politikama i aktivnostima. Pitanja koja izostaju, na primjeru RH, jesu kako ispitanici vide članstvo RH u EU-u te kakav je utjecaj EU članstva na stanje u RH prema odabranim ekonomskim pokazateljima.

Na temelju navedenoga, osnovni **ciljevi** postavljeni u ovom radu jesu: (1) Istražiti kakav je napredak ostvarila Hrvatska u svojih prvih deset godina EU članstva prema najvažnijim ekonomskim pokazateljima, (2) Kakvi su stavovi ispitanika o utjecaju EU članstva na odabrane ekonomske pokazatelje u RH te (3) Jesu li se stavovi istih ispitanika prema hrvatskom EU članstvu s vremenom mijenjali.

Osnovni **problem** u radu je nedostatak takvih istraživanja u RH, koji općenito prate stavove hrvatskih građana o EU članstvu, promjene u njihovoj percepciji te hrvatska ekonomska ostvarenja prema prosječnim EU vrijednostima i boljoj (ekonomskoj) kvaliteti života u RH.

Sukladno postavljenim ciljevima u radu se postavljaju i sljedeće **hipoteze**: (H1) Očekuju se pozitivni učinci članstva na hrvatski ekonomski napredak i približavanje prosječnim vrijednostima EU-a prema najvažnijim ekonomskim pokazateljima; (H2) Očekuje se pozitivna percepcija ispitanika o utjecaju EU članstva na odabrane ekonomske pokazatelje u RH te (H3) Očekuje se pozitivna promjena u stavovima istih ispitanika prema hrvatskom EU članstvu u odnosu na stavove prije samog pristupanja.

Za potrebe dokazivanja prve hipoteze provest će se analiza relevantnih **sekundarnih baza podataka**, dok će se za potrebe testiranja druge i treće hipoteze provesti **primarno istraživanje** uz pomoć online upitnika.

Rad se sastoji od pet poglavlja. Nakon prvog, uvodnog razmatranja, prikazan je kratki pregled dosadašnjih znanstvenih i stručnih spoznaja o predmetu istraživanja. U trećem je poglavlju opisana metodologija istraživanja koja uključuje ciljeve rada, hipoteze, istraživani uzorak te njegovu strukturu. U četvrtom su poglavlju prikazani rezultati istraživanja, dok su u zadnjem poglavlju opisana zaključna razmatranja te implikacije rada.

2. Teorijski okvir dosadašnjih istraživanja

Budući da je Hrvatska 2023. godine obilježila svoju prvu desetogodišnjicu članstva u EU-u očekivalo se veći broj znanstvenih i stručnih radova koji se bave analizom utjecaja članstva na stanje u RH.

Osnovna pitanja koja se nameću u radu jesu: kako je članstvo utjecalo na ekonomsko stanje u RH, kakvi su stavovi ispitanika te je li, prema njima, život u RH sukladno odabranim parametrima postao kvalitetniji? Pregledom sekundarnih izvora literature uočen je deficit u području predmeta istraživanja. Uočava se veći broj novinskih članaka koji se bave obilježavanjem desete godišnjice članstva te utjecaja EU-a na odabrana područja života u RH. Međutim, analizom znanstvenih i stručnih radova vidljiv je deficit istraživanja u području predmeta rada. Važnim je navesti postojanje kraće analize Ekonomskog Lab-a (2023) koji zaključuju da je Hrvatska danas bolje mjesto za život nego prije deset godina. Međutim, isto tako navode da „kako godine prolaze, voća na niskim granama europskih integracija bit će sve manje“ (Ekonomski lab, 2023, url.), misleći pri tome da će važnost EU sredstava kao izvora ekonomskog rasta sve više padati, a da će daljnji rast i razvoj ovisiti ponajviše o vlastitim politikama. U radu autora Jurčića (2018) napravljena je kraća analiza utjecaja članstva u EU-u i hrvatskih ekonomskih politika na stanje u RH te se zaključuje da Hrvatska, tada 5 godina u članstvu, tone prema dnu Europe, pri čemu razlog stagniranju nije članstvo u EU-u već rezultat loše hrvatske politike. U području predmeta istraživanja mogu se spomenuti radovi koji se bave ekonomskom konvergencijom Hrvatske prema europskom prosjeku (EU27) u posljednje vrijeme. Međutim istraživanja u takvim radovima uključuju različita razdoblja te ne pokrivaju prvih 10 godina članstva RH u EU-u. Kao primjer takvog rada može se spomenuti rad Buturca (2019) koji je istražio konvergenciju RH prema zemljama EU-a u razdoblju od 2000. do 2016. godine na temelju četiriju (4) makroekonomskih varijabli: bruto domaćeg proizvoda (BDP) *per capita*, nominalne bruto plaće, stope nezaposlenosti i javnog duga. Rezultati su potvrdili različit smjer i dinamiku kretanja tijekom promatranog razdoblja. Do 2008. godine je potvrđena konvergencija prema BDP-u *per capita* i nominalnim bruto plaćama, međutim taj je proces zaustavljen 2008. godine nakon koje su krenuli divergencijski procesi. Kod preostalih varijabli nije pronađena konvergencija. Međutim, rad se odnosi na razdoblje do 2016. godine, što uključuje svega prve 3 godine članstva te se njegove implikacije ne mogu primijeniti na sadašnje stanje. Sljedeći rad koji se odnosi na konvergenciju RH prema EU-u u novije vrijeme je rad Jeleč Raguž i Bajt (2023) u kojemu je dokazano da su RH i novije tranzicijske zemlje članice EU-a u razdoblju od 1995. do 2021. godine konvergirale prema starim i bogatijim EU14 članicama, na temelju BDP-a i stvarne individualne potrošnje (AIC) *per capita*, izraženo prema paritetu kupovne moći (PPP). Škrinjarić i Čizmešija (2020) su razmatrali učinak ulaska Hrvatske u EU na pokazatelj konjunkturke klime u industriji (ICI). Zaključili su da je ulazak Hrvatske u EU imao jak pozitivan učinak na ICI, što se može objasniti kao euforija. Međutim, rad je daleko užeg predmeta istraživanja nego li je cilj ovog rada. Jurčić (2019) navodi kako sam cilj članstva u EU-u, a to je bolji život hrvatskih građana u Hrvatskoj, nije ostvaren, već da članstvom u EU-u hrvatski građani u velikom broju traže bolji život izvan Hrvatske. Međutim, rad je iz 2019. godine te u analizi pokriva razdoblje do 2018., nakon koje su se ekonomski trendovi u Hrvatskoj okrenuli nabolje. Stoga se implikacije i ovog rada ne mogu primijeniti na sadašnje stanje. Peša, Bosna i Perović (2017) su na temelju provedenog istraživanja zaključili kako je rast izvoza najpozitivniji učinak hrvatskog članstva u EU-u. Rezultati istraživanja u radu Rukavina (2022) ukazuju da je učinak pristupanja EU-u potaknuo gospodarski rast i komponente agregatne potražnje, dohotka, štednje i sektorske produktivnosti. Uz to, potvrđen je snažan trend razvoja izvoza nakon 2013. godine, snažan zaokret i porast štednje, snažan i značajan pad dodane vrijednosti sektora poljoprivrede kao i ne-oporavljenu potrošnju i smanjenje državnih rashoda. Navedeni je rad po predmetu istraživanja najbliži ciljevima ovoga rada, međutim ne pokriva prvih 10 godina članstva kao niti stavove građana. Uz navedenu ekonomsku analizu, cilj ovoga rada bio je istražiti stavove ispitanika o utjecaju EU članstva na odabrane aspekte kvalitete života u RH, o čemu također postoji izrazito mali broj radova i empirijskog istraživanja. Eurobarometar kontinuirano provodi istraživanja stavova ispitanika općenito o EU-u, pri čemu se ispituje kakav je imidž EU-a u očima ispitanika (pozitivan, neutralan

ili negativan). Uz redovita istraživanja Euobarometra (European Commission, 2024b) o imidžu EU-a provode se i kontinuirana istraživanja o stavovima EU građana o različitim EU temama, politikama i aktivnostima, poput primjerice o koristima EU trgovinske politike (European Commission (2024e), percepciji EU kriznog upravljanja (European Commission, 2024f), podržavanju EU okolišne legislative (European Commission, 2024c), percepciji EU socijalne politike (European Commission, 2024h), o kvaliteti života i ekonomskom stanju u njihovim regijama (European Commission (2024g), percepciji različitih oblika diskriminacije (European Commission, 2024d) i slično. Uz to, postoje i različiti stručno-znanstveni radovi koji se bave istraživanjem percepcije hrvatskih građana o različitim EU temama, poput primjerice o percepciji korupcije i povjerenju u institucije u RH prije i poslije ulaska u EU (Budak i Škrinjarić, 2024). Nadalje, postoje istraživanja percepcije Europske unije u hrvatskoj javnosti, ali su provedena 2005. godine te su u potpunosti neprimjenjiva na današnje stanje (Skoko, 2006). U kontekstu očekivanja od članstva u EU-u, u radu se navodi kako je 39 % građana smatralo da će Hrvatska profitirati ulaskom u EU, dok je 38 % smatralo da će Hrvatska biti suočena s nizom zapreka. Građani su bili puno manje entuzijastični glede vlastite, osobne koristi koju bi stekli hrvatskim članstvom u EU-u nego prema benefitima cijele države. Većina građana očekivala je pozitivne učinke od članstva, i to većinom u neekonomskim područjima. Iz toga je razloga, još zanimljivije vidjeti kakva je percepcija građana danas, posebice u pogledu kvalitete života u ekonomskom kontekstu. Istraživanje na uzorku od 172 studenta Sveučilišta Sjever, prikazano u radu Kurecic, Klopotan i Dukec (2020), ukazalo je na indiferentan stav hrvatskih studenata o hrvatskom članstvu u EU-u, nadalje za hrvatske emigracijske probleme ne krive članstvo u EU-u te su pokazali nepodržavanje hrvatskog ulaska u Ekonomsku i monetarnu uniju (EMU). Istraživanje se bavilo ispitivanjem stavova vezano uz konkretne teme te ne pokriva područje istraživanja u ovom radu. Budući da su radovi na temu utjecaja članstva u EU-u na kvalitetu života u RH kao i percepciju građana deficitarni, ovaj rad predstavlja dodanu vrijednost postojećoj znanstvenoj i stručnoj literaturi kao i predmetu istraživanja.

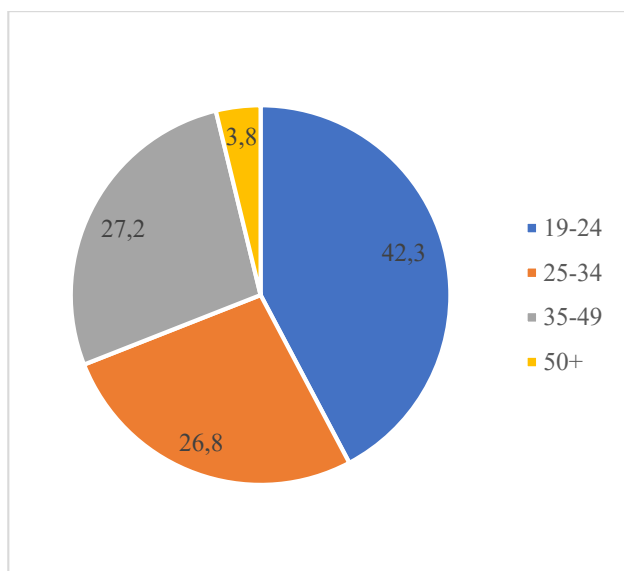
3. Metodologija istraživanja

Glavni ciljevi ovoga rada su: (1) Istražiti kakav je napredak ostvarila Hrvatska u svojih prvih deset godina EU članstva prema najvažnijim ekonomskim pokazateljima, (2) Kakvi su stavovi ispitanika o utjecaju EU članstva na odabrane ekonomske pokazatelje u RH te (3) Jesu li se stavovi istih ispitanika prema hrvatskom EU članstvu s vremenom mijenjali. Sukladno ciljevima postavljene su tri osnovne hipoteze opisane u uvodnom dijelu rada.

Za potrebe dokazivanja hipoteza provedeno je **primarno istraživanje** te pretraživanje **sekundarnih baza podataka** koje uključuju Eurostat i Svjetsku banku. U spomenutim bazama podataka pretraživale su se vrijednosti osnovnih ekonomskih pokazatelja u RH i EU zemljama u posljednjih 10-ak godina (2013. -2023.) uključujući realne stope rasta BDP-a, BDP *per capita*, participaciju radne snage, produktivnost rada, bruto investicije u fiksni kapital, izvoz te neto dohodak. Potom su se računale prosječne vrijednosti za EU grupe koje uključuju EU14 (stare i razvijene članice) i EU11 zemlje (novije, tranzicijske zemlje srednje i istočne Europe, manje razvijene). Uz pomoć spomenutih pokazatelja analizirao se napredak RH prema prosječnim europskim ekonomskim ostvarenjima, uključujući konvergenciju prema EU14 i EU11. Za izračun konvergencije prema EU27 korištena je sigma konvergencija, koja se računa uz pomoć standardne devijacije i koeficijenta varijacije. **Primarno istraživanje** je provedeno uz pomoć online upitnika, sastavljenog od autora rada, izrađenog u formi Google obrasca, koji je uključivao, uz osnovna (dob, spol, obrazovanost) i tri pitanja vezana uz hipoteze rada. Pitanja uključuju ispitivanje stavova pojedinaca o hrvatskom članstvu u EU-u danas, njihove stavove prije 10-ak godina, tj. neposredno prije uključivanja u

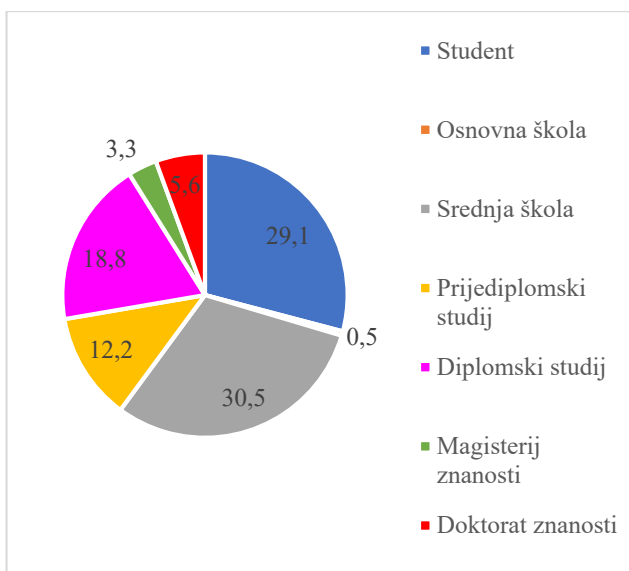
punopravno članstvo te posljednje pitanje koje se odnosi na ocjenjivanje utjecaja članstva u EU-u na odabrane pokazatelje u RH, poput plaća, cijena, obrazovanosti, proizvodnje, ljudskih prava i slično. Pitanja postavljena u upitniku pokrivaju najvažnija područja ekonomske kvalitete života hrvatskih građana, prema autorima rada, te je to ujedno bio i osnovni kriterij njihova odabira. Uz nekoliko ekonomskih, upitnik sadrži i nekoliko sociodemografskih pokazatelja, uvrštenih u upitnik zbog same važnosti teme poput iseljavanja te socijalne inkluzije i ljudskih prava, budući da su to neka od općih načela koja promiče EU. Istraživanje je provedeno u razdoblju od 20. do 26. lipnja 2024. godine na uzorku slučajno, putem društvenih mreža, odabrane punoljetne populacije. Na upitnik je u cijelosti odgovorilo 213 ispitanika, čija je struktura detaljnije prikazana na Grafikonu 1 (prema dobi) i 2 (prema obrazovanju). U suštini, na upitnik je odgovorilo 213 osoba, od čega je 67 % ženske te 33 % muške populacije. Vidljiva je dominantna zastupljenost mlađe populacije u uzorku (Grafikon 1), što se opravdava činjenicom da su mladi više prisutni na društvenim mrežama. Nadalje, najdominantnija skupina ispitanika prema obrazovanju jesu oni sa završenom srednjom školom (30,5 %) te studenti (29,1 %) (Grafikon 2).

Grafikon 1. Struktura ispitanika prema dobi (213 ispitanika)

Izvor: Rezultati empirijskog istraživanja

Grafikon 2. Struktura ispitanika prema obrazovanju (213 ispitanika)

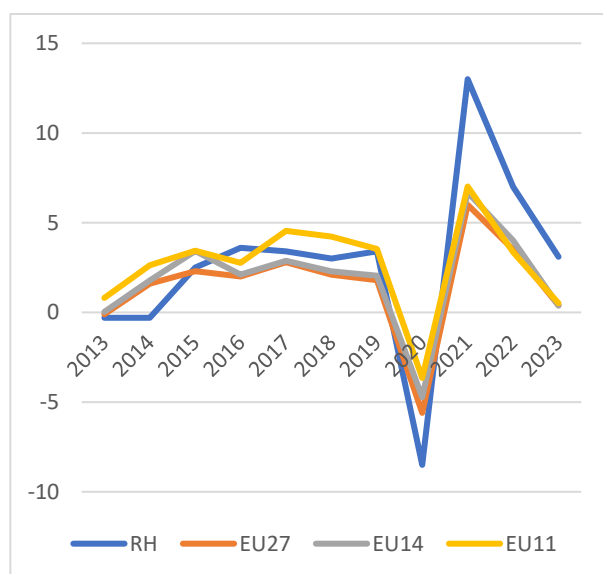

Izvor: Rezultati empirijskog istraživanja

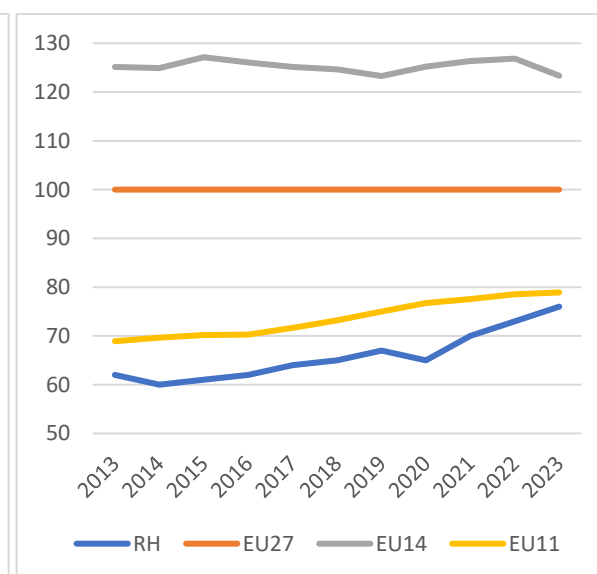
4. Rezultati istraživanja

4.1. Ekonomska konvergencija RH prema EU-u

Očekivanja od hrvatskog puta prema EU-u i punopravnog članstva bili su konvergencija ekonomskih ostvarenja prema europskom prosjeku kao i prema vlastitom potencijalu. U ovom se radu nastojalo istražiti jesu li se takva očekivanja zaista i ostvarila. Napravljena je analiza najvažnijih ekonomskih pokazatelja poput stope rasta BDP-a, BDP-a *per capita* (relativna razina), bruto investicija u fiksni kapital, stope zaposlenosti i participacije radne snage, produktivnosti rada, izvoza, uvoza te neto dohotka. Na temelju istraženih vrijednosti pokazatelja pokušat će se dati odgovor na pitanje je li RH konvergirala prema najvažnijim ekonomskim pokazateljima u odnosu na prosjek EU-a i odabranih EU14 i EU11 skupina zemalja. U nastavku su prikazani rezultati istraživanja, uključujući realne stope rasta BDP-a te BDP-a *per capita*, što su neki od najvažnijih pokazatelja ekonomskog ostvarenja u zemlji.

Grafikon 3. Realne stope rasta BDP-a u RH i odabranim EU skupinama (2013. – 2023.)

Izvor: Obrada autora prema: Eurostat, 2024i.

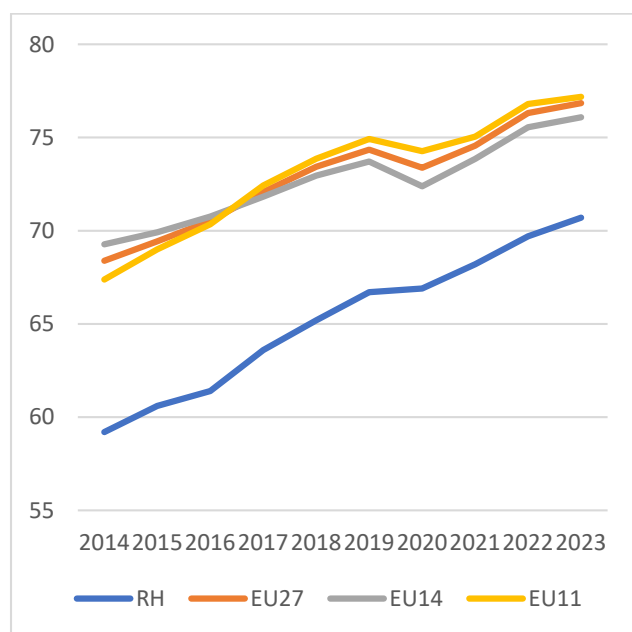
Grafikon 4. BDP per capita prema PPS u RH i odabranim EU skupinama (2013. – 2023.) (EU27=100)

Izvor: Obrada autora prema: Eurostat, 2024d.

Ekonomski rast je izrazito važna mjera stanja u zemlji, posebice u usporedbi s drugim zemljama, međutim zbog cjelovitijeg dojma potrebno ga je u njegovom tumačenju kombinirati s drugim pokazateljima, poput stope zaposlenosti i/ili participacije radne snage, kako bi se uvidjelo doprinosi li taj rast stvaranju novih radnih mjesta. Prema Grafikonu 3, vidljivo je zaostajanje RH prema svim odabranim skupinama zemalja u prvim godinama članstva, koje se s vremenom, posebice nakon pandemijske 2020. godine, okreće u korist RH. U posljednje tri godine (2021. – 2023.) RH je imala najveće stope rasta (u odnosu na prosjeke odabranih skupina zemalja) što svjedoči pozitivnom utjecaju članstva na rast proizvodnje u zemlji. O konvergenciji dostignute razine životnog standarda u RH s EU prosjekom uobičajeno se zaključuje na temelju indeksa BDP-a *per capita*, izraženo u standardu kupovne moći (PPS) (EU27=100) (Grafikon 4). Unatoč dugotrajnom zaostajanju RH u odnosu na EU prosjek, Hrvatska je uspjela konvergirati prema EU prosjeku i razvijenim EU14 zemljama. U prvih 10 godina konvergencija je iznosila 14 %, s početnih 62 % EU27 prosjeka na završnih 76 %, godišnje u prosjeku 1,27 %. Nešto izraženija konvergencija vidljiva je istom u posljednje tri godine (2021. – 2023.).

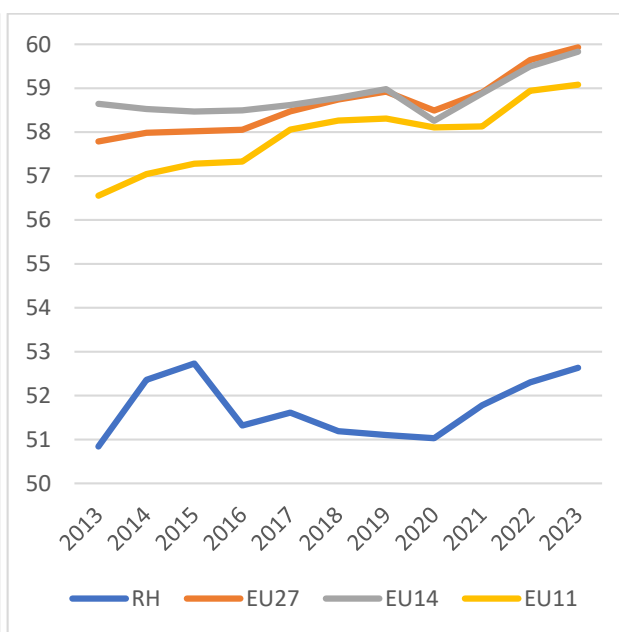
Na grafikonima 5 i 6 prikazana je stopa zaposlenosti i stop participacije radne snage (kao postotak populacije starije od 15 godina koja je ekonomski aktivna: uključuje zaposlene i nezaposlene). Ovi pokazatelji su izrazito važni jer govore o tome stvara li rast hrvatskog BDP-a nova radna mjesta i doprinosi li povećanju udjela radne snage u ukupnoj populaciji.

**Grafikon 5: Stopa zaposlenosti
(% populacije u dobi od 20 do 64 godine)**

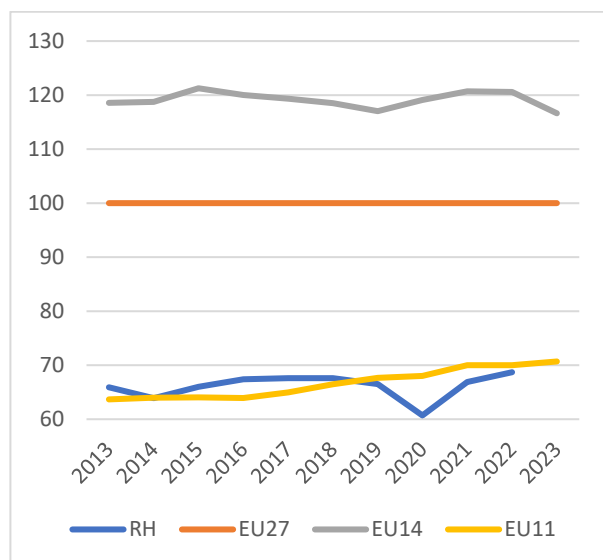
Izvor: Obrada autora prema: Eurostat, 2024b.

**Grafikon 6: Stopa participacije radne snage
(% ukupne populacije starije od 15 godina,
modelirana ILO procjena)**

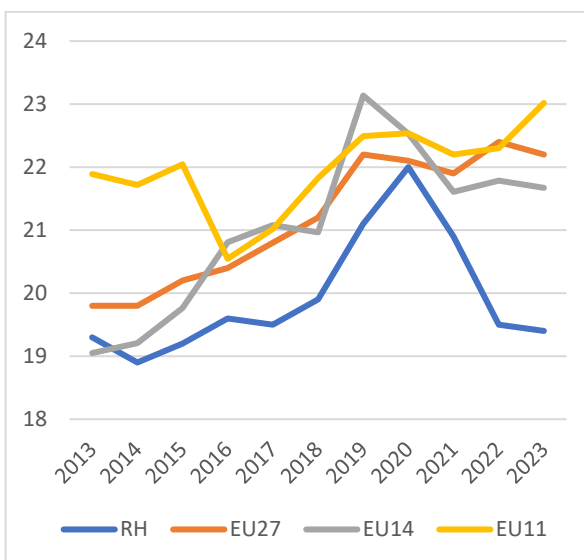

Izvor: The World Bank, 2024.

EU je 2017. godine predstavila Akcijski plan europskog stupa socijalnih prava s ciljem promicanja pravednih i učinkovitih tržišta rada i sustava socijalne skrbi diljem Europe. Kako bi postigla ovaj cilj, EU je postavila tri cilja za 2030. godinu, od kojih je jedan postići stopu zaposlenosti od 78 %. Godine 2023. udio zaposlenih osoba u dobi od 20 do 64 godine u EU-u iznosio je 75,3 %. Stopa zaposlenosti postupno se približava cilju EU-a, povećavši se sa 70,9 % 2017. na 75,3 % 2023. godine (Eurostat, 2024b). RH međutim, zaostaje za tim trendovima, i prema stopi zaposlenosti i prema stopi participacije radne snage. Uz zaostajanje prema EU27 i EU14, RH zaostaje i za tranzicijskim EU11 zemljama. Stopa participacije u 2023. iznosi jednako kao i 2015. godine. Iz navedenoga se zaključuje da gospodarski rast u RH stvara nova radna mjesta, mjereno stopom zaposlenosti, iako RH ima najlošija ostvarenja u EU-u. Nadalje, RH je daleko ispod potencijala prema stopi participacije radne snage, kao što je i ispod prosjeka svih EU skupina zemalja. Uz pozitivne stope gospodarskog rasta u posljednjih 10-ak godina (osim 2020.) RH nije uspjela povećati udio radne snage te je on 2023. na istoj razini kao i 2015. godine. Sličan je zaključak i kod produktivnosti rada (Grafikon 7) te bruto investicija u fiksni kapital (Grafikon 8).

Grafikon 7: Produktivnost rada po satu (EU27_2020=100)

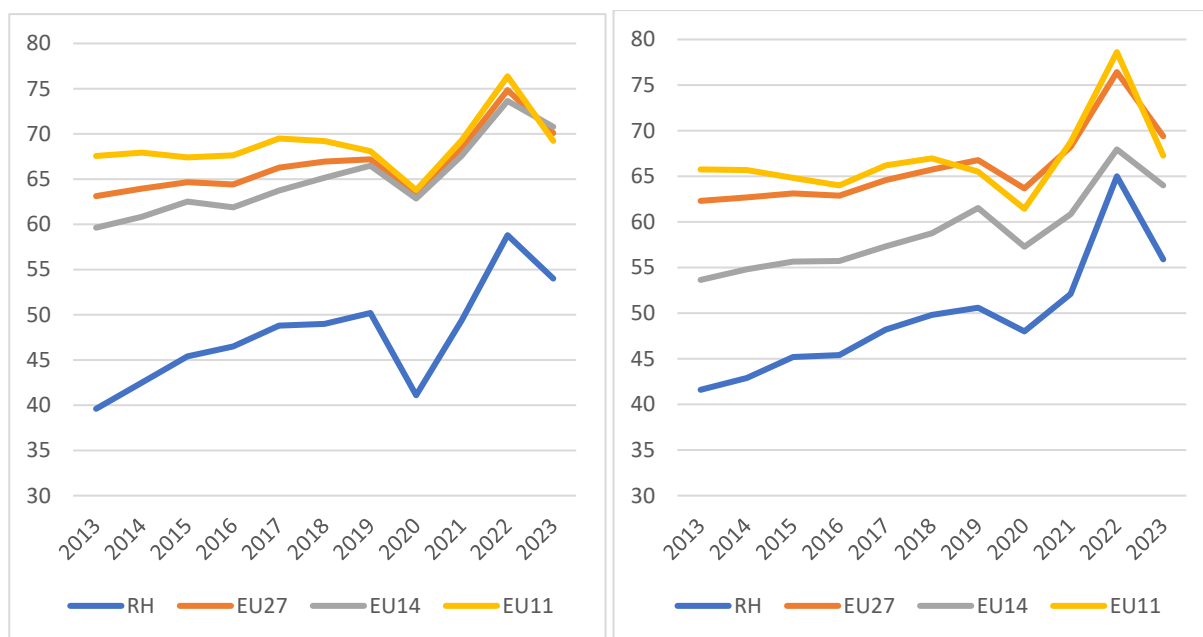
Izvor: Obrada autora prema: Eurostat, 2024g.

Grafikon 8: Bruto investicije u fiksni kapital kao postotak BDP-a

Izvor: Obrada autora prema: Eurostat, 2024e.

U posljednjih 10-ak godina RH nije uspjela unaprijediti svoju produktivnost rada. Uz stagnaciju produktivnosti nije se približila prosjeku EU-a kao niti svom potencijalu. Produktivnost rada je znatno ispod EU14 i EU27 razine, a u posljednje vrijeme i ispod EU11 razine. Produktivnost rada, kao opremljenost rada kapitalom, izvor je budućeg ekonomskog rasta, a iz prikaza je vidljivo da rast produktivnosti nije jedan od izvora ekonomskog rasta u RH, što je zabrinjavajuće, s obzirom na to da će buduće stope rasta ovisiti o produktivnosti rada. Jedan od izvora rasta produktivnosti rada jesu bruto investicije u fiksni kapital, koje se sastoje od stjecanja dugotrajne imovine rezidentnih proizvođača tijekom određenog razdoblja. Bruto investicije u fiksni kapital uključuju manje nabavke, npr. zgrada, konstrukcija, strojeva i opreme, istraživanja minerala, računalnog softvera i slično. Na primjeru RH vidljive su niže stope investicija u fiksni kapital, u odnosu na promatrane skupine zemalja, uz iznimku 2020. koja je rezultat pada BDP-a, a ne rasta udjela investicija. Navedeno je zabrinjavajuće, budući da su sadašnje investicije izvor budućeg rasta produktivnosti, a ona je pak izvor budućeg ekonomskog rasta. Proizlazi da je ekonomski rast u RH postignut rastom potrošnje te raspoloživih EU sredstava, što govori o kratkoročnoj prirodi rasta, dok je rast investicija kao izvor dugoročnog rasta izostao. Prema podacima DZS-a (2024) bruto investicije u fiksni kapital sada su nešto malo iznad razine u 2008. godini te, iako je došlo do rasta u apsolutnim iznosima, njihov se udio u BDP-u nije povećao i zaostaje za svim promatranim skupinama zemalja.

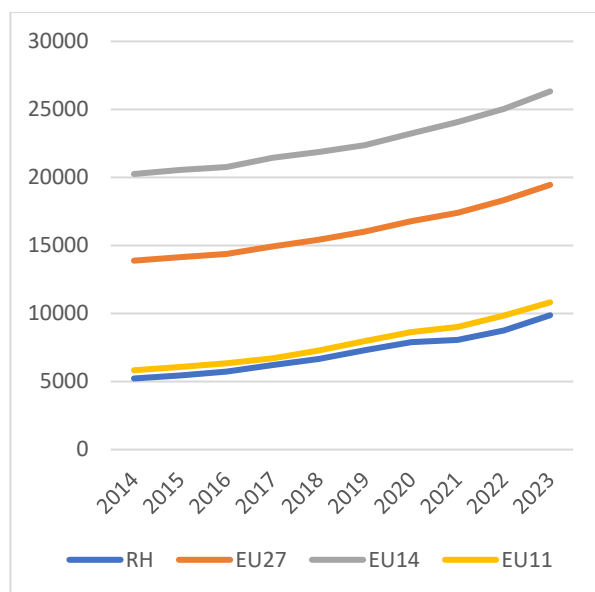
Je li punopravno članstvo doprinijelo poboljšanju stanja u vanjskotrgovinskoj razmjeni RH može se iščitati iz grafikona 9 i 10.

Grafikon 9: Izvoz roba i usluga (% BDP-a) Grafikon 10: Uvoz roba i usluga (% BDP-a)

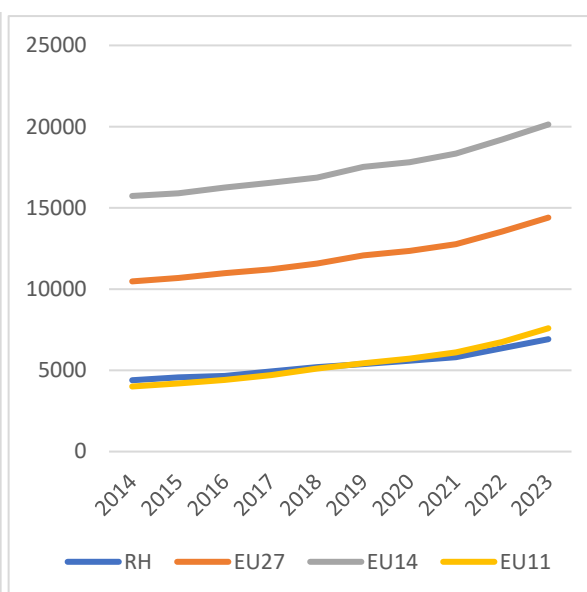
Izvor: Obrada autora prema: Eurostat, 2024c.

Izvor: Obrada autora prema: Eurostat, 2024f.

I uvoz i izvoz imali su tendenciju rasta u RH (osim 2020.). Slični trendovi zabilježeni su i u ostalim EU skupinama zemalja, uz veliko zaostajanje Hrvatske, posebice kada je u pitanju udio izvoza u BDP-u. Hrvatska je kontinuirano, od 1995. godine, imala negativan vanjskotrgovinski saldo (ukupno roba i usluga) (DZS, 2024), koji se niti ulaskom u EU nije promijenio. Zabilježeni rast izvoza pratio je i rast uvoza. Prema podacima DZS-a (2024.) pozitivan vanjskotrgovinski saldo RH je ostvarila samo u razdoblju 2015. – 2017., i to zbog trenda usporenog rasta potrošnje (u odnosu na razdoblje prije), a ne ubrzanog rasta izvoza (u odnosu na razdoblje prije), što i dalje ne svjedoči o pozitivnom učinku EU članstva. Hrvatsku tradicionalno izvlači pozitivan saldo u trećem tromjesečju, kada su najprisutniji pozitivni učinci turizma.

Grafikon 11: Medijan ekvivalentnog neto dohotka (godišnji prosjek)

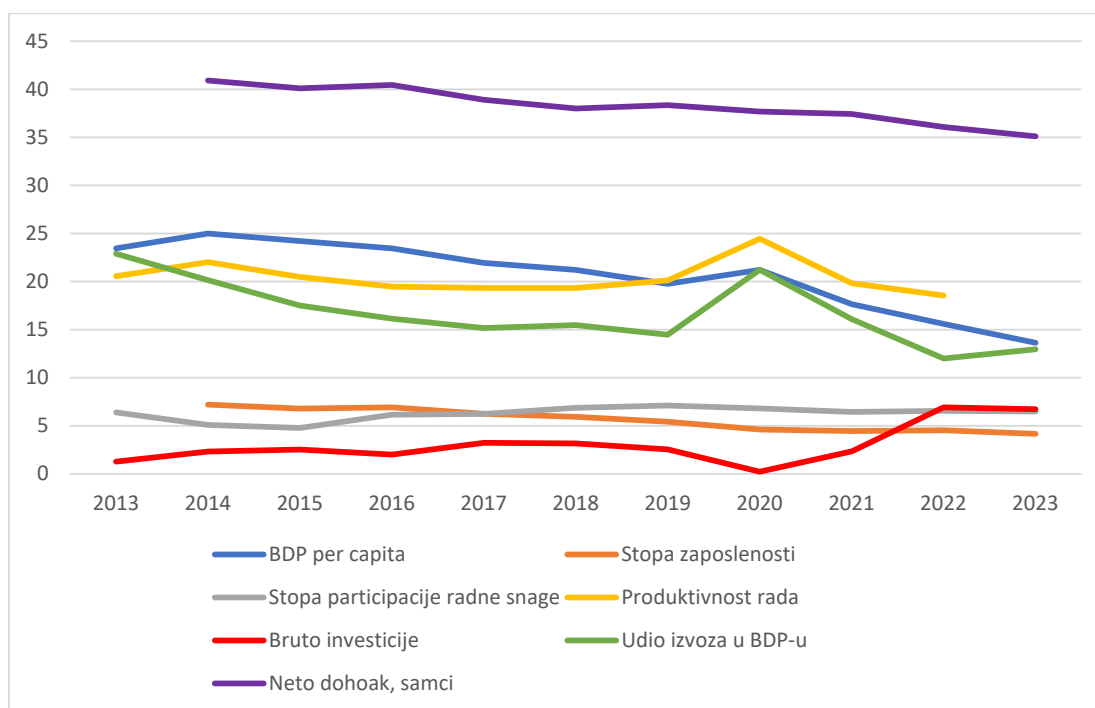
Izvor: Obrada autora prema: Eurostat, 2024h.

Grafikon 12: Godišnji neto dohodak (samci, bez djece, koji zarađuju 50 % prosječnog neto dohotka)

Izvor: Obrada autora prema: Eurostat, 2024a.

Jedan od najočekivanijih učinaka EU članstva bila je konvergencija u dohocima između RH i EU zemalja. Na temelju rezultata prikazanih na Grafikonu 11 i 12, proizlazi da do izjednačavanja dohotka ili barem smanjenja jaza nije došlo. Uz prisutan rast dohotka u RH, isti trendovi zabilježeni su i u EU27 zemljama. Međutim, analizom konvergencije svih pokazatelja između RH i EU27 na Grafikonu 13, dokazano je prisustvo blaže konvergencije u dohocima.

Na Grafikonu 13 su prikazani rezultati konvergencije za sve analizirane pokazatelje. Za izračun konvergencije korištena je sigma konvergencija koja se računa uz pomoć standardne devijacije (prosječno odstupanje od prosjeka u apsolutnom iznosu) te koeficijenta varijacije (relativna standardna devijacija). Grafikon prikazuje rezultate koeficijenta varijacije. Ukoliko se njegova vrijednost smanjuje (padajuća linija), kod analiziranog je pokazatelja prisutna konvergencija RH prema EU27, i obrnuto.

Grafikon 13. Rezultati sigma konvergencije (koeficijent varijacije)

Izvor: Izračun autora prema Grafikonima 3-12.

Na temelju prikazanih ekonomskih pokazatelja zaključuje se kako je RH ostvarila određeni napredak, posebice kada je u pitanju podizanje životnog standarda građana, prema BDP-u *per capita*, PPS, približivši se sa 62 na 76 % prosjeka EU27. Međutim, takva konvergencija puno je manja kada su u pitanju prosječne neto plaće, što je bilo jednim od najočekivanijih učinaka punopravnog članstva. Uz određene stope rasta, RH nije ostvarila nikakav napredak kada je u pitanju rast stope participacije radne snage, bruto investicija u fiksni kapital (% BDP-a) kao niti u produktivnosti rada, što je zabrinjavajuće za buduće ekonomske trendove u RH i daljnju konvergenciju, koja nakon što izostane poticaj iz EU fondova, postaje upitna. Plaće, iako su rasle u RH, i dalje čine svega 48 % EU27 prosjeka te svega 34 % EU14 prosjeka (samci bez djece), što je još uvijek sasvim dovoljnim razlogom za hrvatsku emigraciju u razvijenije EU članice. Za usporedbu, predmetne plaće u RH, 2013. godine bile su 42 % EU27 prosjeka te 30 % EU14. Kada je u pitanju vanjskotrgovinski saldo u širem smislu (razmjena roba i usluga), još uvijek se ne vide određena poboljšanja, budući da je saldo i dalje negativan (osim u razdoblju 2015. – 2017. godine). Produktivnost rada po satu je i dalje na jednakoj razini kao i 2013. godine, te uz to, izrazito zaostaje za EU prosjekom, sa zajedničkim zaključkom da se kod većine analiziranih pokazatelja napredak vidi istom u posljednje 3 godine. Proizlazi da se pozitivni ekonomski učinci članstva osjete istom u posljednje vrijeme. **Prva hipoteza** u radu (**H1**): Očekuju se pozitivni učinci članstva na hrvatski ekonomski napredak i približavanje prosječnim vrijednostima EU-a prema najvažnijim (makro)ekonomskim pokazateljima, samo je djelomično dokazana. Grafikon 13 prikazuje rezultate testiranja hipoteze. Statistički, uz pomoć standardne devijacije i koeficijenta varijacije, **konvergencija** RH prema EU-u **dokazana** je kod sljedećih pokazatelja: BDP-a *per capita* prema PPS-u, neto dohotka, stope zaposlenosti te udjela izvoza u BDP-u, dok se **konvergencija** kod stope participacije radne snage, produktivnosti rada te bruto investicija u fiksni kapital **nije uspjela dokazati**. Proizlazi da je zaključivanje o hrvatskoj konvergenciji prema EU-u na temelju samo BDP-a *per capita* neadekvatno i neispravno. Na primjeru RH zabrinjava činjenica da je izostala konvergencija pokazatelja koji su zapravo izvor budućeg dugoročnog ekonomskog rasta, a to su rast radne snage, rast produktivnosti rada te ulaganja u fiksni kapital.

4.2. Rezultati primarnog istraživanja

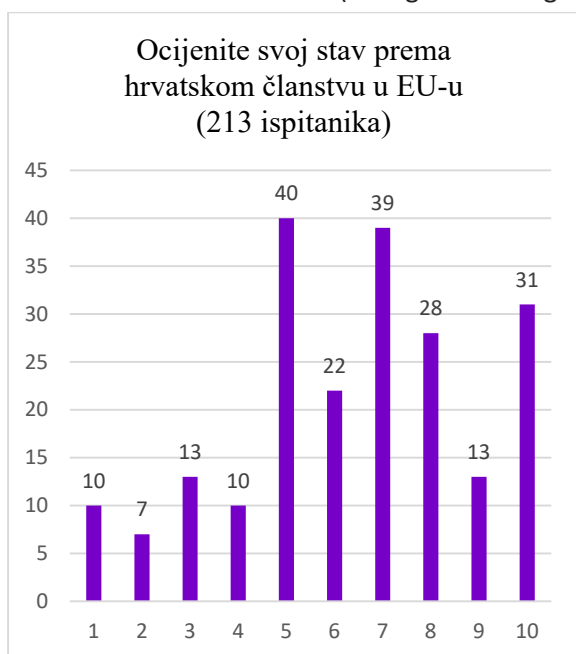
Prema rezultatima Eurobarometra iz svibnja 2024. godine (European Commission, 2024a) više od polovice hrvatskih ispitanika (53 %) ima pozitivnu sliku o EU-u, 34 % je neutralnih dok 13 % ima negativnu sliku o EU-u. Za usporedbu, prema rezultatima Eurobarometra iz lipnja/srpnja 2022. godine (European Commission, 2022) 36 % ispitanika imalo je pozitivnu sliku o EU-u, 16 % negativnu, dok je ostatak bio neutralan. Općenito, prema rezultatima Eurobarometra proizlazi da Hrvati imaju pozitivniju sliku o EU-u nego li je to prosjek u svim članicama (EU27). Stavovi i mišljenja hrvatskih građana se mijenjaju ovisno o okolnostima u kojima se trenutno nalazimo. Uz ispitivanje stavova hrvatskih građana o pozitivno-negativnoj slici EU-a te uz istraživanje stavova o pojedinom politikama i aktivnostima EU-a, što se kontinuirano provodi, cilj istraživanja u ovom radu bio je uvidjeti kako građani ocjenjuju svoj stav prema hrvatskom članstvu u EU-u. Uz to, cilj je bio uvidjeti jesu li im se stavovi o hrvatskom članstvu u EU-u, kroz ovih 10-ak godina promijenili, te kako ocjenjuju utjecaj EU članstva na odabrane ekonomske pokazatelje. Rezultati do kojih se istraživanjem došlo, ponešto su oprečni s rezultatima Eurobarometra, što će se kasnijom analizom i obrazložiti.

Struktura ispitanika objašnjena je u dijelu koji opisuje metodologiju istraživanja. Na online upitnik je u cijelosti odgovorilo 213 ispitanika, istraživanje je provedeno uz pomoć Google obrasca te je ispitanicima prosljeđen putem društvenih mreža. Na upitnik je najviše odgovorilo ženske populacije (67,1 %), mlađih ispitanika (preko 95 % ispitanika je mlađe od 50 godina) (Grafikon 1) te studenata (29,1 %) i ispitanika sa završenom srednjom školom (30,5 %) (Grafikon 2).

S ciljem dokazivanja hipoteze 3 (Očekuje se pozitivna promjena u stavovima ispitanika prema hrvatskom članstvu u EU-u u odnosu na stavove prije samog pristupanja) ispitanicima su postavljena dva pitanja. U prvom pitanju (Grafikon 14) ispitanici su trebali ocijeniti svoj trenutni stav prema hrvatskom članstvu u EU-u, dok su u drugom trebali ocijeniti stav prema ulasku RH u EU prije samog stupanja u članstvo (Grafikon 15). Stavove su mogli ocijeniti ocjenom od 1 (uglavnom negativan) do 10 (uglavnom pozitivan).

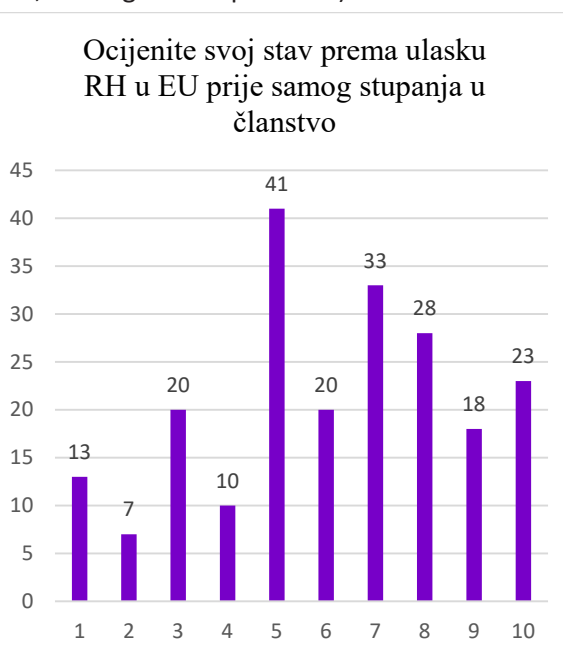
Grafikon 14: Stavovi ispitanika prema hrvatskom članstvu u EU-u

(1 – uglavnom negativan, 10 – uglavnom pozitivan)

Izvor: Rezultati empirijskog istraživanja.

Grafikon 15: Stavovi ispitanika prema ulasku RH u EU prije samog stupanja u članstvo

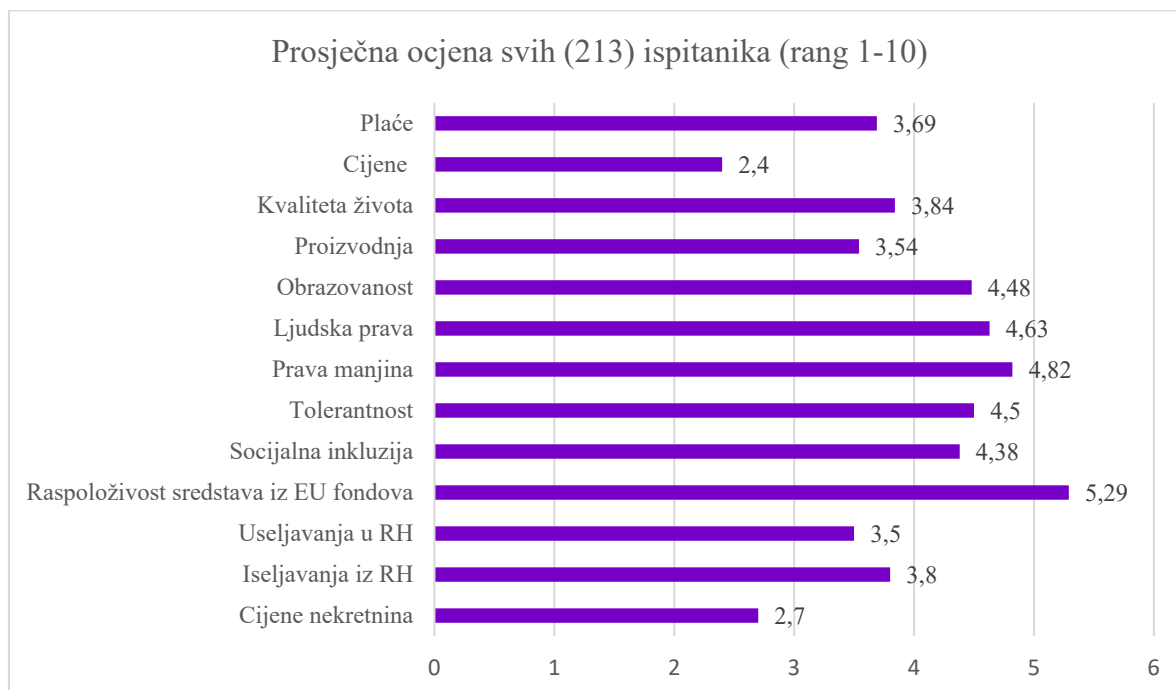

Izvor: Rezultati empirijskog istraživanja.

Analizom odgovora ispitanika uočavaju se najvećim dijelom neutralni i pozitivni stavovi ispitanika. Trenutno (Grafikon 14), nešto više pozitivne negoli negativne stavove ima 52,1 % ispitanika (ocjene 7-10), dok više negativne stavove ima 18,8 % (ocjene 1-4), te njih 29,1 % je neutralnih (ocjene 5 i 6). Stavovi ispitanika prije samog stupanja u članstvo, velikim se dijelom preklapaju sa sadašnjim stavovima, što je suprotno očekivanjima. Prije članstva, ulazak je pozitivno vrednovalo 47,9 % ispitanika, negativno 23,5 % te neutralno 28,6 %. Usporedbom stavova prije i danas, 10 godina nakon ulaska u EU, uočava se blagi porast pozitivnih stavova i to za samo 4,2 %, smanjenje negativnih stavova za 4,7 % te zanemarivo povećanje neutralnih stavova (svoga 0,5 %). Rezultati idu u prilog dokazivanju **hipoteze 3** (Očekuje se pozitivna promjena u stavovima ispitanika prema hrvatskom članstvu u EU-u u odnosu na stavove prije samog pristupanja), iako su promjene u stavovima na pozitivno izrazito male te gotovo zanemarive.

Prema **hipotezi 2**, očekivala se pozitivna percepcija ispitanika o utjecaju EU članstva na odabrane socio-ekonomske pokazatelje u RH. Testiranje hipoteze je izvršeno kroz posljednje pitanje u upitniku (Ocijenite utjecaj članstva RH u EU-u na: plaće, cijene, itd.) (Grafikon 16).

Grafikon 16: Prosječna ocjena utjecaja članstva u EU-u na odabrane pokazatelje u RH (1 – uglavnom negativan, 10 – uglavnom pozitivan)

Izvor: Rezultati empirijskog istraživanja.

Rezultati istraživanja o utjecaju članstva na pojedine socioekonomske pokazatelje u RH su dosta iznenađujući. Rezultati su suprotni od očekivanih te nisu u skladu s postavljenom hipotezom 2 (Očekuje se pozitivna percepcija ispitanika o utjecaju EU članstva na odabrane socioekonomske pokazatelje u RH). Prosječne ocjene ispitanika kod svih parametara su ispod ocjene 5 (rang od 1 do 10), što svjedoči o većinski negativnoj percepciji, koja je najnegativnija kod pokazatelja cijene, cijene nekretnina te useljavanje u RH. Najvećom ocjenom, očekivano, ocijenjen je doprinos članstva raspoloživosti sredstava iz EU fondova, iako je i ta ocjena dosta niska (5,29) s obzirom na evidentan pozitivan utjecaj članstva na navedeni parametar. Zaključno, sukladno rezultatima empirijskog istraživanja ne može se potvrditi druga hipoteza.

5. Rasprava i implikacije

Osnovni ciljevi ovoga rada bili su ispitati hrvatska ekonomska ostvarenja prema odabranim ekonomskim pokazateljima te ekonomsku konvergenciju prema EU-u. Uz to, cilj je bio ispitati kakvi su stavovi građana (ispitanika) o utjecaju hrvatskog članstva u EU-u na odabrane pokazatelje te jesu li se stavovi ispitanika o hrvatskom članstvu u EU-u, danas, 10 godina poslije, promijenili. Sukladno navedenim ciljevima postavljene su i tri hipoteze u radu: (H1) Očekuju se pozitivni učinci članstva na hrvatski ekonomski napredak i približavanje prosječnim vrijednostima EU-a prema najvažnijim ekonomskim pokazateljima; (H2) Očekuje se pozitivna percepcija ispitanika o utjecaju EU članstva na odabrane ekonomske pokazatelje u RH te (H3) Očekuje se pozitivna promjena u stavovima istih ispitanika prema hrvatskom EU članstvu u odnosu na stavove prije samog pristupanja.

Za potrebe dokazivanja hipoteza provedeno je istraživanje sekundarnih baza podataka te primarno istraživanje uz pomoć online upitnika na uzorku od 213 ispitanika. Rezultati sekundarnog istraživanja ukazuju na to da je RH ostvarila ograničen ekonomski progres te konvergenciju prema EU prosjeku. Konvergencija je dokazana kod sljedećih pokazatelja: BDP *per capita*, neto dohodak, stopa zaposlenosti te udio izvoza u BDP-u, dok se nije uspjela dokazati kod stope participacije radne snage, produktivnosti rada te bruto investicija u fiksni kapital. Stoga je hipoteza 1 samo djelomično dokazana. Uz to, zabrinjavajuće je što Hrvatska nije ostvarila nikakav napredak niti konvergenciju prema EU-u kada je u pitanju rast stope participacije radne snage, produktivnosti rada te bruto investicija u fiksni kapital, što se smatra izvorom dugoročnog ekonomskog rasta. Proizlazi da su ostvarene stope ekonomskog rasta u RH kratkoročne te da su utemeljene na rastu potrošnje i raspoloživosti EU fondova. Postavlja se pitanje održivosti ekonomskog rasta u RH kada bude manje EU sredstava na raspolaganju.

Rezultati primarnog istraživanja ukazuju na to da su ispitanici više skeptični prema hrvatskom članstvu u EU-u nego li se očekivalo. Samo 52,1 % ispitanika ima općenito pozitivne stavove prema hrvatskom članstvu u EU-u. U odnosu na 10 godina prije, stavovi istih ispitanika su se samo neznatno pozitivno promijenili (za 4,2 %). Prosječne ocjene ispitanika o utjecaja članstva RH u EU-u na odabrane socioekonomske pokazatelje u EU-u (od 1 do 10) su uglavnom ispod 5, što svjedoči o negativnoj percepciji. Sukladno rezultatima, druga hipoteza u radu nije potvrđena (H2: Očekuje se pozitivna percepcija ispitanika o utjecaju EU članstva na odabrane socioekonomske pokazatelje u RH). Treća hipoteza (H3) (Očekuje se pozitivna promjena u stavovima istih ispitanika prema hrvatskom EU članstvu u odnosu na stavove prije samog pristupanja) je djelomično dokazana, iako su pozitivne promjene u stavovima od 4,2 % gotovo zanemarive.

Nedostatak provedenog primarnog istraživanja je u malom uzorku kao i u mlađoj populaciji, što je posljedica istraživanja putem društvenih mreža. "Hrvatski euroskepticizam" će se morati dodatno istražiti u budućim istraživanjima, s većim uzorkom.

Uz rezultate istraživanja, rad ima i nekoliko političkih implikacija. Jedna od njih je potreba za postavljanjem novog političkog i ekonomskog cilja za Hrvatsku, a to je sustizanje, za početak tranzicijskih, a zatim i EU14 zemalja članica. Za to bi RH trebala nastaviti podizati plaće i u javnom i u privatnom sektoru, te razmisliti o nametima hrvatskim gospodarstvenicima, posebice o parafiskalnim nametima koji guše gospodarstvo, unaprijediti učinkovitost institucija i državne birokracije kao i hrvatskog pravosuđa te potaknuti ulaganja u fiksni kapital što je izvorom rasta produktivnosti rada i budućeg ekonomskog rasta. Uz to, potrebnim je unaprijediti komunikaciju o prednostima članstva prema hrvatskim građanima, budući da rezultati istraživanja ukazuju kako građani nisu dovoljno informirani.

6. Literatura:

1. Budak, J., Škrinjarić, B. (2024) Korupcija i povjerenje u institucije u Hrvatskoj prije i poslije ulaska u Europsku uniju. *Hrvatska i komparativna javna uprava*, Vol. 24, No. 1, pp. 147-182. <https://doi.org/10.31297/hkju.24.1.1>
2. Buturac G. (2019) Gospodarski rast, konvergencija i članstvo u EU: Empirijski dokazi iz Hrvatske. *Ekonomski pregled*, Vol. 70, No. 2, pp. 173-208. <https://hrcak.srce.hr/file/319380>
3. Državni zavod za statistiku (DZS) (2024) Tromjesečni obračun bruto domaćeg proizvoda prema rashodnoj metodi, tekuće cijene. URL: <https://dzs.gov.hr/> (28. lipnja 2024.)
4. Državno izborno povjerenstvo (2024) Rezultati izbora – otvoreni podaci - Referendumi. URL: <https://www.izbori.hr/site/UserDocsImages/484> (15. lipnja 2024.)
5. Ekonomski lab (2023) Voće s niskih grana: Hrvatska 10 godina u EU. URL: <https://arhivanalitika.hr/blog/voce-s-niskih-grana-hrvatska-10-godina-u-eu/> (21. lipnja 2024.)
6. European Commission (2022) Standard Eurobarometer 97 – summer 2022. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2693> (25. lipnja 2024.)
7. European Commission (2024a) Standard Eurobarometer 101 – Spring 2024. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3216> (25. lipnja 2024.)
8. European Commission (2024b) Eurobarometer – Public Opinion in the European Union. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/screen/home> (25. lipnja 2024.)
9. European Commission (2024c) Eurobarometer – Attitudes of Europeans towards the Environment. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3173> (25. lipnja 2024.)
10. European Commission (2024d) Eurobarometer – Discrimination in the European Union. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2972> (25. lipnja 2024.)
11. European Commission (2024e) Eurobarometer - Europeans' attitudes on trade and EU trade policy. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2993> (25. lipnja 2024.)
12. European Commission (2024f) Eurobarometer – Perceptions of EU crisis management. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3220> (25. lipnja 2024.)
13. European Commission (2024g) Eurobarometer – Public Opinion in the EU Regions. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3218> (25. lipnja 2024.)
14. European Commission (2024h) Eurobarometer – Social Europe. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3187> (25. lipnja 2024.)
15. Eurostat (2024a) Annual net earnings. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/earn_nt_net/default/table?lang=en&category=labour.earn.earn_net (28. lipnja 2024.)
16. Eurostat (2024b) Employment and activity by sex and age - annual data. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a/default/table?lang=en (28. lipnja 2024.)
17. Eurostat (2024c) Exports of goods and services in % of GDP. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00003/default/table?lang=en&category=t_na10.t_nama10.t_nama_10_ma (28. lipnja 2024.)
18. Eurostat (2024d) GDP per capita in PPS. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en> (28. lipnja 2024.)

19. Eurostat (2024e) Gross fixed capital formation at current prices. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tipsna20/default/table> (28. lipnja 2024.)
20. Eurostat (2024f) Imports of goods and services in % of GDP. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00004/default/table?lang=en> (28. lipnja 2024.)
21. Eurostat (2024g) Labour productivity per person employed and hour worked (EU27_2020=100). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tesem160/default/table?lang=en> (28. lipnja 2024.)
22. Eurostat (2024h) Mean and median income by age and sex - EU-SILC and ECHP surveys. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_di03/default/table?lang=en (28. lipnja 2024.)
23. Eurostat (2024i) Real GDP growth rate – volume. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en> (28. lipnja 2024.)
24. Jeleč Raguž, M. & Bajt, G. (2023) Economic Convergence Between Central Eastern and Western European Union Member States. Ed: Erceg, A. (Ed.). *Proceedings of the XIX Interdisciplinary Management Research Conference*, September 28-30, 2023, Osijek, Croatia. Osijek: Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics and Business in Osijek, pp. 376-393. ISSN: 1847-0408
25. Jurčić, Lj. (2018) Quo Vadis Croatia: Nakon pet godina članstva u Europskoj uniji. *Ekonomski pregled*, Vol. 69, No. 6, pp. 765-788. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/216012> (21. lipnja 2024.)
26. Jurčić, Lj. (2019) Hrvatska stagnira u Europskoj uniji. *Ekonomski pregled*, Vol. 70, No. 6, pp. 902-938. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/232766> (Datum pristupa: 21. lipnja 2024.)
27. Kurecic, P., Klopotan, I., Dukec, D. (2020) Studying the Perception of the EU Membership Implications on Croatia: A Comparative Analysis. 60th International Scientific Conference on Economic and Social Development – XX International Social Congress (ISC 2020) - Moscow, 20-21 October.
28. Peša, A., Bosna, J., Perović, E. (2017) Economic Indicators of the Croatian Integration in the European Union. 6th International Scientific Symposium Economy of Eastern Croatia – Vision and Growth, Osijek 25th-27th May 2017, pp. 905-913.
29. Rukavina, I. (2022) Evaluation of macroeconomic outcomes and the seven-year membership in the European Union. *Public Sector Economics*, Vol. 46, No. 1, pp. 1-42. <https://doi.org/10.3326/pse.46.1.1>
30. Skoko, B. (2006) Percepcija EU u hrvatskoj javnosti. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, Vol. 3, No. 1, pp. 349-368. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/38277> (Datum pristupa: 21. lipnja 2024.)
31. Škrinjarić, T., Čizmešija, M. (2020) Has the Accession of Croatia to the EU Affected Business Sentiment in Industry? Synthetic Control Method Approach, *Društvena istraživanja*, Vol. 29, No. 4, pp.643-663. <https://doi.org/10.5559/di.29.4.07>
32. The World Bank (2024) Labor force participation rate, total (% of total population ages 15+) (modeled ILO estimate). Dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.CACT.ZS> (28. lipnja 2024.)